

(המשך מעמוד 25)

לית היו תוקפי רמת-הרחל (29 שנים לפני אנוואר אל-סאדאת). כוח הליגיון שכבש את גוש-עציון — יום לפני הכרזת המדינה — נטש את המקום לאחר-מכן. הגוש יכול היה להיחשב מכשלה לליגיון רק עד ה־15 במאי, משום שבאותו תאריך חדל תיספוק הליגיון מבסיסי הצבא הבריטי ברפיח ובאיזור הסואץ (התירוץ לכיבוש הגוש, שהעלה גלאב פחה, מפקדו הבריטי של הליגיון היה החשש, שהגוש יפריע את הגעת שירת האספקה האחרונה מאותם בסיסים לליגיון — תירוץ עלוב, משום שכבר אז השתמשו הערבים בגיזרה בדרך עוקפת

גוש עציון לא סייע להגנת ירושלים במלחמת העצמאות, אלא סיכן את קיומה

לקטע הכביש שנשלט על-ידי הגוש). במקום לתמוך בירי שלים, היה הגוש נתמך על-ידי ירושלים וניזון ממנה — כלומר, מאותם המשאבים שבאותה עת היו דלים מאד, ולא הספיקו אפילו לצורכי העיר עצמה ושהיא עצמה קיבלה אותם מן השפלה בדוחק במחיר כבד ובקשיים מרובים, בשיירת „נבי דניאל“ (מארס 48) ששלחה ירי שלים לגוש, ובדרכה חזרה נלכדה ליד בריכות שלמה (בתווך בריטי נחלצו האנשים, אבל כל הנשק והרכב הועברו לערבים). אבדו רוב משוריני הליווי והמשאיות המשורינות של השיירות, אשר פעלו בקו ירושלים-השפלה ובן היו תלויים אז גורלה וחייה של העיר.

הבלתי-מספקת: נכון שהגוש ישב על הציר החיוני, אבל זהו יתרון פוטנציאלי בלבד, שלשם יישומו נחוץ הרבה יותר ממיקלע בינוני אחד וכמה מוקשים, בעיקר שהשטח מאפשר תנועה על דרכים אלטרנאטיוויות, באותו ציר כללי, קווי התחבורה של הליגיון, שהוא אשר איים על ירושלים, לא עברו כלל, כאמור, בקרבת הגוש.

כך מנה שאמרנו על גוש-עציון אפשר להחיל, ללא שינוי, גם על היישובים המבודדים בגליל המערבי (גוש חניתה-מצובה-אילון). כל פוטנציאל אסטרטגי או טאקטי שהיה טמון בס, לא היה יכול לבוא בתש"ח לידי ביטוי, מפני שחטרו הכוחות — ובעיקר אמצעי-הלחימה — הדרושים לכך, הם נשארו במקומם, נצורים ומבודדים, כאשר החוקתם מהווה נטל מתמיד על המש"אבים המועטים של חזית הצפון, וכוח-האדם הלוחם שבהם מתבזבז בהגנה מקומית עקרה, רק מפני שלא נודדו למקום שהוא כוח צבאי ערבי ברמה סבירה, כמו הליגיון, לא היה גורל גוש-יישובים זה כגורל גוש-עציון (או אפילו גרוע יותר, כי באותם קיבוצים הושארו הילדים).

אם להחזקת חניתה, מצובה ואילון עוד נמצאה גם עילה צבאית כלשהי — הם סמוכים ל„כביש הצפון“ ואילון יושבת ממש עליו — הרי להתעקשות על אי-פינוי יחיעם לא נמצא אפילו טעם-כיכול שכזה. יחיעם לא נמצאה בסמיכות לכל ציר-תנועה, והיתה משוללת לחלוטין כל ערך — גם בכוח ובוודאי בפועל — לכל צורך שהוא, מיגנתי או מיתקפתי, מקומי או אוזרי.

יחיעם היתה נקודה מבודדת לגמרי, תקועה בליבו של שטח הררי קשה, מוקפת כולה סביבה עוינת, כשהיא מחוברת לעולם החיצוני בדרך צרה ומפותלת, אשר חסימתה המחולטת והשמדת כל הנע עליה היו מישחק ילדים גם לכנופיות המקומיות, ואכן, באותו יום שבנבי דניאל אבדו, בגלל גוש-עציון, הרכבים המשורינים של השיירות לירושלים, הושמדה ליד הכפר א־כאברי שיירת

ערב הפלישה נפרץ פרודורם מעבר, אך באמצע יוני 48 ניתקו המצרים את היישובים הללו פיזית, על-ידי שמתחו חזית רציפה משפלת החוף אל הרי חברון. הדרך לנגב הנצור" נפתחה סופית רק במיבצע יואב באוקטובר 48, שבו השלטת צה"ל על חלק הצפוני של הנגב. החזקת „הנגב הנצור“ היתה כרוכה בריחוק קבוע של אחת משלוש חטיבות הפלמ"ח (חטיבת הנגב שלפני יואב הוחלפה ביפחה), מחוץ לתושבי היישובים עצמם — כמעט כולם בגילאים הלוחמים — ותיגבורות אחרות, כן בלע הנגב חלק גדול (ביחס) ממיכלול אמצעי-הלחימה מבטיחה-הכרעה שהצטברו והלכו או בצה"ל, ובעיקר כלי-רכב קרביים. לפני יואב הופעלה רכבת אווירית ממו" שכת וגדולה, בממדים של א (מיבצע אבק). התועלת שצמחה למאמץ המילחמה הלאומי במחיר השקעות כבדות מאד אלו, היתה מועטה מאד, בעיקר משום שמרבית הכוח היתה מרותקת לשטח, ליישובים ולהגנה: חברי המשקעים נמצאו במשקיהם ויחידות צה"ל הועסקו בעיקר באבטחת המרחב ובתיגבור יישובים מותקפים.

כחינת מפת חזית-הדרום במלחמת-העצמאות מגלה תופעה שכיום נראית כלא-תיאמת: במשך כל חמישה החודשים, שבין פלישת הצבא המצרי לארץ לבין מיבצע יואב, נמצאו העמדות הקדמיות של צה"ל בנגב מרוחקות לא יותר מ־5 (חמישה) ק"מ בלבד משני עורקי החיים שהזינו את הצבא המצרי הפולש — ציר ניצנה-עסלוג-באר-שבע-חברון, וציר רפיח-עזה-מג'דל (אשקלון); והצירים הללו לא זו בלבד שלא נותקו, אלא שבכל חמשת החודשים הללו אפילו לא איימו ולא שובשו בצורה משמעותית (מלבד כיבוש ביר-עסלוג, שעליו התגברו המצרים מיד באמצעות עקיפת קטע הכביש, דבר פשוט במרחבים ההם, הנוחים לתנועה).

יתירה מזו: במשך כל אותו הזמן קיימו המצרים, בחופזה אמיתית, את המיסדרון שבין מג'דל לבית-גוברין — שרול ארוך וצר, כ־20 ק"מ מערבה למזרח וכל 5 עד 7 ק"מ מצפון לדרום, אשר ניתק את יישובי הנגב, בהפרידו בינם לבין מרכז הארץ, כאשר כוחותינו לו מפנים ומאחור! מצב מדהים זה יכול היה להיווצר, וגם להתקיים, פרק-זמן כה ארוך, בין השאר מפני שהפוטנציאל הצה"לי שהושקע בנגב — ובעיקר חטיבת הנגב — למעשה בוזבו ונוטרל ולא בא לידי ביטוי התקפי וממשי נד הכוחות והמערכים המצריים העיקריים, מהיותו מרותק כולו להחזקת הנקודות ולבטחת המרחב. אף הבקעת החזית המצרית לנגב במיבצע יואב געשתה כמעט כולה מצפון, תרומת כוחות הנגב עצמם היתה שולית וחטיבת גיבעתי היא שעשתה את רוב המלאכה.

ערך כמה היה הכיבוש גדול, ניתן לדמוד מן היכולת המיבצעית שגילו יחידות חטיבת „הנגב“, אחרי ששוחררו לדחימה נורמלית, כי

הגנת יחיעם ב'1948 הייתה מיוחדת ומזיקה, וגרעה מכוח-המילחמה הדל של היישוב

שדכים המאוחרים של „יואב“ (כיבוש בארי שבטע), וכמיבצע „חורב“ ו„עזבדה“.

לא רק במבט לאחור, אלא גם בשעת מעשה ובאותו הזמן — ואפילו עוד קודם הפלישה המצרית — צריך היה שייחשב הדבר מובן-מאליו, כי ההתעקשות להחזיק את המרחב הגדול והדליל הזה, על יישובי הקטנים, הפזורים והמרוחקים זה מזה וכולם תלויים לחלוטין באספקה, בכוחות ובאמצעים מבחון, תעלה בהשקעה מתמדת, גוברת והולכת של עוצמה ומשאבים, שם יבזבו בתפקוד עקר לגמרי, במקום שינוצלו בצורה מועטה על-ידי הקצאתם לכוחות-השדה הרגילים, הפועלים בחזי-תות העיקריות ובמיסגרת המאמצים העיקריים של צה"ל. אילו, לקראת הפלישה המצרית, היו כל יישובי הנגב מפונים טוטאלית וכל אנשיהם, עם יחידות הצבא שהת-זיקו את המרחב, היו נערכים צפונה יותר, בחזית הדרו-מית של הריכוז היהודי העיקרי — כלומר, בחזית שאחרי הפלישה נשלחה אליה חטיבת גיבעתי והחזיקתה מאז — היה מעמדנו האסטרטגי משתפר, הן מכוח התיגבור הזה עצמו והן על-ידי כך שהיו נמצאים כוחות נוספים, לשם ניצול הודמנויות-הפז שנוצרו בתקופת ה„תפר“ הקצרה שבין נסיגת הבריטים לבין חדירת צבאות ערב הפולשים עם עיקר כוחם עד עומק הארץ.

אילמלא בוזבו כוחותינו החזקת כל יישוב ויישוב בארץ, בהגנה צמודה ומרותקת, ניתן היה אז לתפוס את הנקודות החיוניות בארץ ישראל: לטרון, שער-הגיא, השטחים השונים שים בסביבות ירושלים, הצומת „גיבעת 69“ — כל אותם מקומות חיוניים, שבעבור ימים מעט שים תחל צה"ל שופך עליהם, או לפניהם, הם קרבות מרים (ובכמה מהם, כמו לטרון והישט-חיים סביב ירושלים, כבר ללא הצלחה עד סוף המילחמה), עמדו פנויים וריקים מאוייב במשך כמה ימים, שבו, או יותר, לרשות צה"ל עלה אז הכוחות הנוצרים למטרה זו — אלא שכוחות אלה נמצאו במקומות הלא-נכונים, ומילאו משימות מישניות או שלישיות במעלה, כגון החזקת יישובים שערכם הצבאי שולל או אפסי. (כתבה ראשונה בסדרה)

שיירה מנסה להבקיע דרך מירושלים לגוש עציון

אספקה ליחיעם, שבה אבדו עשרה משורינים ו־47 איש, ביניהם בן-עמי, מפקד גדוד ההגנה שהחזיק בגליל המערבי. במושי הימים ההם ובהתחשב בכוחותיו שבי גליל, היו אלו אבידות נוראות, ולא היה להן צידוק. באמצע מאי 48 נערך מיבצע בן-עמי ובו נתפס כל הגליל המערבי, כולל עכו (או שמא „נכבש“, כי איזור ערבי-מובהק זה נמצא כולו מחוץ לגבולות החלוקה). היישובים הנצורים בהרים לא נטלו כל חלק בפעולות אלו, ואין בכלל ספק כי תוצאות בן-עמי היו אותן תוצאות גם אילמלא היישובים — ואולי אף משופרות יותר, כי אילו עמדו לצורכי המיבצע גם כל האמצעים וכוח-האדם שבוזבו ביישובים הנצורים ולשם החזקתם היתה עוצמת הכוח המבצע גדלה באורח משמעותי; ובעיקר ניתן היה לתכנן ולנהל את המיבצע בלא להיות מרותקים, משימתית ומיבצעית, למשימה ה„זרה“ של חילוץ היישובים. ה„ותרת“ הגדולה — והגרועה — בכוחן היתה זו שיצרו גוש יישובי הנגב המערבי, שנמצאו כמרחב שבין גרבעם לריבכים (עם כיום קטן נוסף, ממוזרח לבאר-שבע, שכלל את בית-אשל וכבטים), וניזונו ממיבצע צינור-המים של הנגב — צנ נקודות בסך-הכול.

אילו רק היתה ירושלים יכולה להשאיר אצלה כל מה ששלחה לגוש-עציון, ואילו היו מגיני הגוש (תושבי והתיגבורות) סוגיים לירושלים במועד מוקדם יותר, היה כושר המגן של העיר משתפר שיפור מרחיק-לכת; ובין השאר היתה גוברת מאד (באופן יחסי) היכולת לנצל את פערי-הזמן הקצר הקרטי שבין הפינוי הבריטי לבין כניסת הליגיון לעיר ולסביבותיה, לשם תפיסה או תיגבור של מקומות חשובים (אז) בהרבה מגוש-עציון, כמו שיית-ג'ראח והשטחים השולטים מסביב לירושלים, שתוכנו להיכבש במסיגרת מיבצע יבטי ולא נתפסו. הכוחות שריקת הגוש היו מקומיים בלבד, אשר לא יכלו לפעול בגיזרה ירושלים ולאיים עליה. מאזנו הסופי של גוש-עציון — כנסיבות ההן — היה שרידי בכירור והחלופין: לירושלים לא הועמד בקו, אלא מצין חלק גדול מדי ממה שהיה אז לשדה; הגוש עצמו היה חסר כושר דעמידה עצמאית בתנאי כיתור ממושך (עד אשר, נאמר, יעבור צה"ל למיתקפה ואז יהיה הגוש שימושי מאד ככסים להשתלטות על הרי-חכר; לאוייב הקובע — הליגיון — לא הפ-ריע במאום. הוא גם לא היה מסוגל להזיק לכוחות המצריים שהתקדמו לתקוף את ירושלים, בעיקר משום עוצמתו